

Kainuun sähkökatkot asukkaiden kokemana – Varautumista, huolta ja auttamista

Vuodenvaihteessa 2017-2018 Kainuun alueella koettiin laajoja sähkökatkoja, jotka olivat seurausta tykkylumesta. Runsas lumentulo kasasi puiden oksille raskaita lumikerrostumia, joiden seurauksena puita kaatui johdinlinjoille. Myös sähkölinjoille kertynyt lumi ja jää katkoivat sähköjä. Kaikkiaan Kainuun alueella oli tuhansia sähköttömiä kotitalouksia. Suurimmalle osalle sähköt saatiin palautettua nopeasti, mutta osa joutui olemaan useita vuorokausia sähköttö. Häiriötilanteesta selvittiin pelastustoimen, sähköyhtiön ja eri tahojen toimenpiteiden ja yhteistyön avulla. Myös asukkaiden omatoimisuus ja kriisinsietokyky olivat keskeisiä tekijöitä, jotka auttoivat tilanteesta selviämiseen. Tapahtumien jälkeen haluttiin tarkemmin selvittää, mikä merkitys asukkaiden omalla toiminnalla oli ja miltä häiriötilanne näytti asukkaiden näkökulmasta.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö toteutti kansalaisille suunnatun kyselyn aikavälillä 31.1.-13.2.2018. Kyselyyn vastasi yhteensä 118 henkeä. Kysely toteutettiin Webropol-ohjelmalla ja kyselyyn oli mahdollista vastata vain sähköisen linkin kautta, jota levitettiin Facebookin, Twitterin ja internet-sivustojen kautta. Kyselystä jaettiin tietoa Kainuun Sanomien ja Yle Kainuun välityksellä. Keruutavasta johtuen kyselyn ulkopuolelle jäi todennäköisesti useita ihmisryhmiä. Täten aineistoa ei voida pitää kattavana otoksena häiriötilanteen kohdanneesta populaatiosta vaan kyseessä on näyte, joka kuvailee 118 hengen kokemuksia sähkökatkoista.

Aineiston rakenne

Vastaajista 59 prosenttia oli naisia ja miehiä 41 prosenttia. Vastaajien keski-ikä oli 49 vuotta. Nuorin vastaaja oli 18 ja vanhin 89. Vastauksia saatiin kaikista Kainuun kunnista. Eniten vastauksia kerättiin Suomussalmen, Kuhmon, Hyrynsalmen ja Sotkamon kunnista. Suurin osa (80 %) vastaajista ilmoitti asuinpaikaksi haja-asutusalueen.

Tulokset

Varautuminen, pärjääminen ja haitat

Lumentulosta riippuen sähköt olivat poissa katkonaisesti ja yksittäiset, pitkät sähkökatkot olivat harvinaisempia. Kaikkiaan noin puolet vastaajista koki sähkökatkojen vaikeuttaneen arkea vähintään 1-3 vuorokautta ja 17 prosenttia yli viisi vuorokautta.

Metsäisillä Kainuun kylillä, jossa sähkölinjat kulkevat ilmajohtoina, sähkökatkot eivät ole harvinaisuuksia, millä lienee vaikutusta kotitalouksien varautumiseen. Valtaosa (70 %) vastaajista arvioikin kotitaloutensa olleen varautuneen sähkökatkoihin, mikä selittää osittain sen, että suurin osa (77 %) koki kotitalouden pärjänneen hyvin sähkökatkojen aikana. Toisaalta kolmasosa katsoi sähkökatkojen vaikeuttaneen arkea paljon tai hyvin paljon.

Avovastausten perusteella arkea vaikeuttivat etenkin vedentulon katkeaminen, asuntojen lämmitys, pimeys ja häiriöt verkkoliikenteessä. Vesikatkokset vaikeuttivat niin peseytymistä, ruoanlaittoa, pyykinpesua kuin vessassa käyntiä.

Häiriöt keskittyivät alueille, joissa asuntokanta muodostuu pääosin maataloista ja omakotitaloista, joissa tulisijat ovat yleisiä ja ne olivatkin keskeisessä asemassa pitämässä asuintilat lämpiminä.

Veden tulo loppui sähköjen katkettua (oma kaivo), lapsiperhe joten pesut ja vessakäynnit ym oli hankalaa. Lämmitys loppui, (maalämpö), yksi leivinuuni ja sitä ahkerasti lämmitettiin, mutta se ei toista päätä taloa enää lämmitä. Alimmillaan talo jäähdyi 16 asteeseen. Välillä ei ollut kuuluvuutta kännykässä, onneksi ei kiireellistä apua tarvittu.

Alle puolet (38 %) vastaajista koki sähkökatkoista aiheutuneen taloudellista haittaa, joka ilmeni muun muassa pakasteiden pilaantumisenä. Lämpötilat vaihtelivat häiriöjakson aikana, mikä vaikeutti pakasteiden säilytystä, kun ulkona ei ollut riittävän kylmää.

Ruokien säilytys oli haasteellista; ulkona ei onneksi ollut kova pakkaneen, joten päivittäisruokia pystyi säilyttämään siellä. Pakkasta oli kuitenkin niin vähän, että pakasteet pääsivät sulamaan. Leivinuunia lämmittämällä pidettiin talo asumiskelpoisena ja ruokaa tehtiin kaasuhellalla. Pimeää oli tietysti.

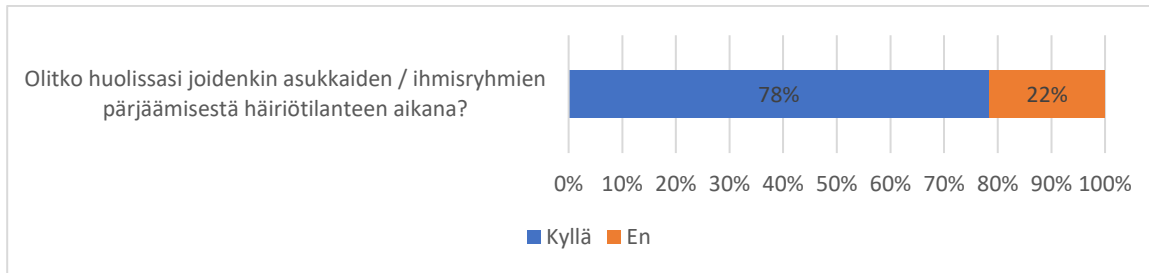
Vakavimpia haittoja sähköttömyydestä aiheutui niille yksittäisille vastaajille, jotka olivat riippuvaisia sähkökäyttöisistä terveydenhoitoon liittyvistä laitteista, kuten happirikastimista.

Yöllä tarvitsen sähköä hengityslaitteeseen. Täytyi valvoa katkosten aikana.

Kysyttäessä erilaisten tekijöiden vaikutusta pärjäämiseen. Esiin nousivat oma asenne, omat taidot, kotivara ja varalämmitysjärjestelmät. Etenkin oma asenne korostui vastauksissa, joissa lähestulkoon kaikki (95 %) katsoivat oman asenteen auttaneen melko paljon tai paljon tilanteesta selviämiseen.

Turvallisuuden tunne

Suurin osa (78 %) koki olleensa turvassa sähkökatkojen aikana. Toisaalta turvattomaksi itsensä kokeviakin oli. Häiriötilanteessa turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat huoli omasta ja läheisten, mutta myös muiden selviämisestä ja aineiston perusteella moni (78 %) kantoikin huolta joistain asukkaista ja ihmisryhmistä. Huolissaan oltiin etenkin ikäihmisten mutta, myös lapsiperheiden ja maatilayrittäjien pärjäämisestä.

Avovastausten perusteella etenkin ikäihmisten pärjääminen kylmenevissä asunnoissa tilanteessa, jossa esiintyi verkkoliikenteen häiriötä, huolestutti. Tilanne herätti epätietoisuutta, kuten saavatko ikäihmiset tarvittaessa apua ja käykö kukaan tarkistamassa heidän olojaan. Huolta aiheuttivat myös vesikatkot, joiden arveltiin olevan hankalia etenkin lapsiperheille. Moni kanto huolta alueen karjatilastoista ja niiden kyvystä hoitaa eläimiä sähkökatkojen keskellä. Myös pimeys ja avotulen, kuten kynttilöiden käyttö aiheutti pelkoa mahdollisista kotitapaturmista.

Auttaminen ja avunsaanti

Häiriötilanteen aikana apua annettiin ja saatiin. Kaikkiaan noin 40 prosenttia vastaajista ilmoitti saaneensa apua joltain taholta. Useimmin mainittuja avunlähteitä olivat lähipiiri (perhe, sukulaiset) ja naapurit. Lähes puolet (49 %) kyselyyn osallistuneista kertoivat tarjonneensa apua sukulaisille, naapureille ja lähialueen asukkaille. Avovastausten perusteella apua oli monenlaista. Lainattiin aggregaatteja, haettiin vettä, käytiin pesulla, ladattiin akkuja, käytiin syömässä ja majoituttiin. Osa oli joutunut jättämään kotinsa ja menemään tuttavien luokse. Henkistä tukea edustivat yhdessäolo ja erilaiset keskustelut ja tiedon välittäminen. Asukkaita myös kiersi tarkistamassa, miten kylillä pärjättiin.

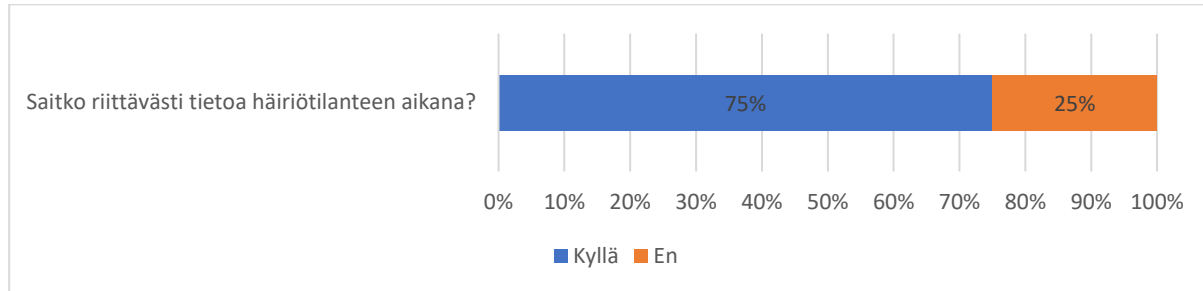
Pakasteet olivat naapurissa. Mönkijän kärryllä vietiin ne sinne. Saunassa naapurissa. Evakossa tuttujen luona. Kännyköitten lataamista tuttujen luona, autolaturia ja aggregaatteja käyttivät puhelinten lataukseen ym. Pesuveden sulatusta lumesta. Sähkölliset ihmiset kutsuivat luokseen syömään ja saunomaan sähköttömiä. Näin meidän kylällä pelasi hommat.

Tiedonkulku

Sähkökatkojen aikana osa tukiasemista sammui, mikä aiheutti verkkoliikenteen häiriötä, jotka huolestuttivat asukkaita. Kyselyyn vastaajista peräti 59 prosenttia ilmoitti havainneensa verkkoliikenteessä jonkinlaisia häiriötä, kuten etteivät puhelut yhdistyneet.

Puhelin- ja tietoliikenneverkko. Miten ihmeessä voi mastot pimetä muutamassa tunnissa? Jos tulee ohjeeksi, että jos ei pysty soittamaan hätänumeroon, niin mennä poliisi-, palo- tai terveysasemalla. Täältä on 65 km matkaa.

Tärkeimmiksi mielleytyt viestintäkanavat olivat internetin uutissivustot ja sosiaalinen media (facebook, twitter, instagram, snapchat, whatsapp jne.), mutta myös radio oli monelle keskeinen tiedonlähde. Suurin osa (75 %) vastaajista katsoi saaneensa riittävästi tietoa häiriötilanteen aikana. Niillä, jotka kokivat tiedonvälityksen olleen riittämätön, tiedonpuute liittyi lähinnä sähkökatkojen ja puhelinliikenteen häiriöiden ajalliseen keston. Olisi haluttu nopeammin tietää kauanko häiriötilanne tulee kestämään.

Luottamus, kokemus ja koulutus

Kainuun sähkökatkojen kaltainen häiriötilanne on aina merkittävä tapahtuma, joka vaikuttaa alueen väestöön monella eri tasolla. Aineelliset menetykset mutta myös vaikutukset sosiaalisiin rakenteisiin, kuten luottamukseen ovat keskeisiä tekijöitä arvioitaessa häiriötilanteen aiheuttamia vaikutuksia.

Kyselyssä tutkittiin, oliko asukkaiden luottamus eri tahoihin muuttunut häiriötilanteen johdosta. Vastausten perusteella koettelemukset olivat pääosin vahvistaneet luottamusta eri tahoihin. Etenen luottamus vahvistui läheisiin, naapureihin ja pelastuslaitokseen. Kunnan viranomaisten ja etenkin sähköyhtiön osalta oli myös paljon enemmän niitä, jotka katsoivat luottamuksen heikentyneen. Keskiarvotulos jäi kuitenkin näidenkin toimijoiden osalta positiivisen puolelle.

Luottamuksen lisäksi kysyttiin asukkaiden tyytyväisyyttä eri viranomaisten toimintaan häiriötilanteen aikana. Kaikkiin tahoihin oltiin useammin tyytyväisiä kuin tyytymättömiä, ja etenkin pelastuslaitoksen toimintaan oltiin tyytyväisiä. Kunnan viranomaisten ja erityisesti sähköyhtiön toimintaan ei samassa määrin oltu tyytyväisiä. Etenkin sähköyhtiön osalta tulosta heikentäne se, että sitä pidettiin myös osittain syyllisenä sähkökatkoihin.

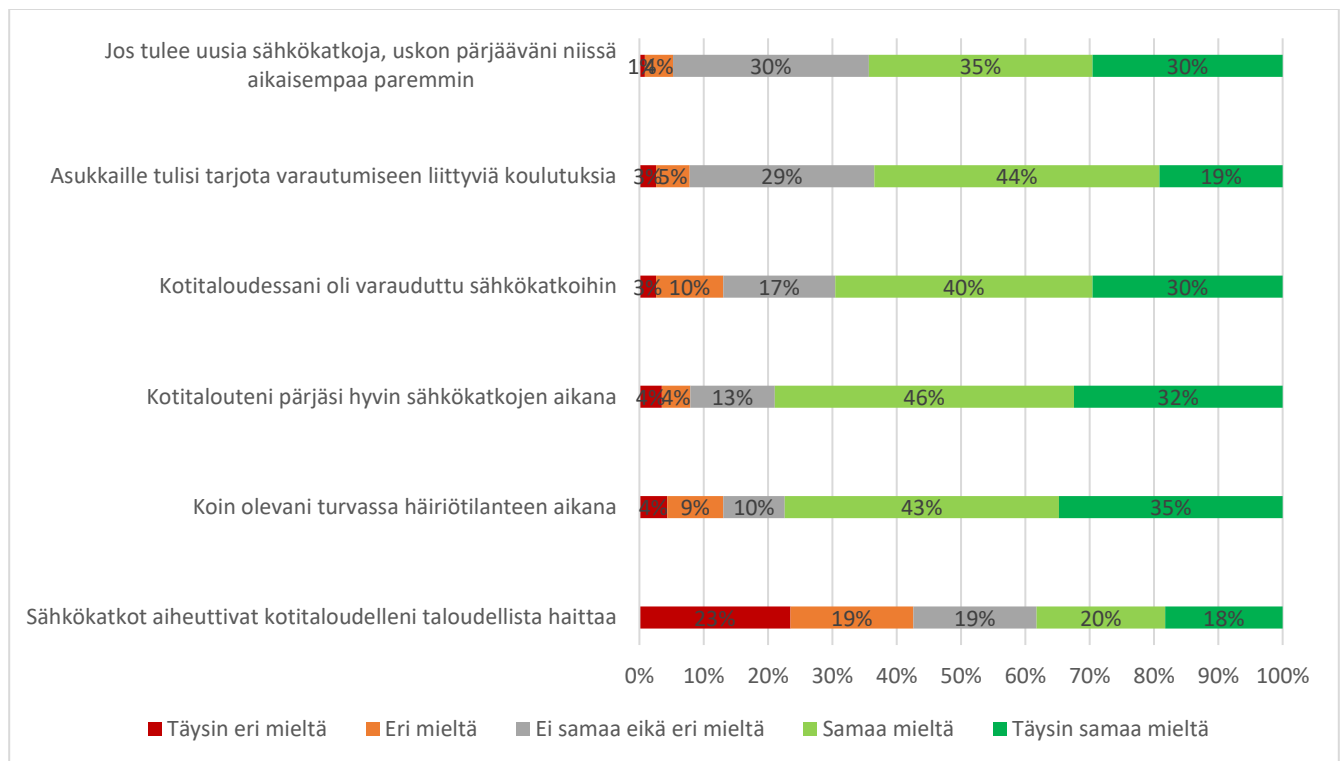
Kokemus opettaa, sillä reilusti yli puolet (65 %) vastaajista arvioi, että pärjäisi jatkossa aikaisempaa paremmin, jos tulisi uusia sähkökatkoja.

Suurin osa (77 %) vastaajista ei ollut saanut varautumista koskevaa koulutusta. Mutta siitä reilusta viidesosasta (23 %), jotka koulutusta olivat saaneet, suurin osa (85 %) katsoi siitä olleen hyötyä häiriötilanteen aikana. Kaikkiaan 63 prosenttia vastaajista katsoi, että asukkaille tulisi jatkossa tarjota varautumiseen liittyvää koulutusta.

Lopuksi

Kainuun tapahtumasarja oli hyvä esimerkki keskeisen infrastruktuurin pettämisestä modernissa yhteiskunnassa ja sen laaja-alaisista vaikutuksista asukkaiden elämään. Sähköä tarvitaan kaikkialla ja sen asukkaat saivat nopeasti huomata, kun vessaan ei tullut uutta vettä, taloon lämpöä ja puhelu ei yhdistynyt. Tilanteesta selvittiin pääosin hyvin, koska pahimmat sähkökatkot sattuivat alueilla, joiden väestö oli varautunut ja joilla oli selviämiseen tarvittavia resursseja, kuten tulisijoja, kotivaraa ja varavedenlähde. Vastaajien mukaan myös omalla asenteella ja taidoilla oli keskeinen rooli pärjäämisen taustalla. Vaikka omatoimisuus ja asukkaiden kriisinsietokyky tämän aineiston perusteella näyttää olleen hyvä, on huomioitava, että monen turvallisuuden tunne järkkäyi. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli ollut huolissaan etenkin ikäihmisten pärjäämisestä. Myös verkkoliikennehäiriöt ovat sellainen ilmiö, joka eristää asukkaat ulkopuolisesta avusta ja hyvin nopeasti aiheuttaa ihmisissä pelon tunteita.

Häiriötilanteet ovat yhteisöllinen kokemus. Vastaajien mukaan naapuriapu ja lähipiirin tuki olivat keskeisessä asemassa ja häiriötilanteen seurauksena luottamus etenkin lähipiiriin kasvoi. Myös luottamus ja tyytyväisyys pelastuslaitoksen toimintaan olivat korkealla tasolla, vaikka vain pieni osa vastaajista oli suoraan saanut heiltä apua. Todennäköisesti tulos kertoo siitä, miten pelastuslaitoksen rooli nähdään juuri auttajan ja ongelmien ratkaisijana. Sen sijaan sähköyhtiön ja kunnan viranomaisiin liittyy myös toinen, kriittisempi puoli, johon liittyvät kysymykset jatkuvuuden hallinnan heikkouksista ja riittämättömästä varautumisesta.

Lisätietoja: Heikki Laurikainen, heikki.laurikainen@spek.fi